

**СТРАХОВІ ПОСЛУГИ НАСЕЛЕННЮ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Розглянуто сучасний стан ринку страхових послуг України. Запропоновано заходи підвищення ефективності надання страхових послуг в умовах вітчизняного економічного середовища.

The current situation on the insurance market of Ukraine is distinguished. The measures of increase the efficiency of insurance services in terms of the domestic economic environment are proposed.

Сучасна економічна теорія представляє страховий ринок як економічний простір (або систему), керовану співвідношенням попиту і пропозиції на страхові послуги. Попит на страховий захист визначається двома головними чинниками: потребою в страхуванні, як елементу ризику-менеджменту, господарюючого суб'єкта і окремо взятого громадянина, а також купівельною спроможністю страхувальників, що дозволяє задовольнити попит на страхування придбанням страхової послуги. Ризик, як потенційна небезпека, властива суспільному відтворенню, зумовлює зростання попиту на страхові послуги з розвитком економічних стосунків. Одночасне скорочення страхового захисту, що надається через державну систему соціального страхування та забезпечення, також сприяє зростанню попиту на страхові послуги [3, с.234].

Протягом 90-х років ХХ сторіччя трансформація страхової монополії в сучасну страхову індустрію Укра-

їни відбувалася в складних макроекономічних умовах на тлі знецінювання заощаджень населення за договорами страхування в установах колишнього Держстраху УРСР, різкого падіння платоспроможності та довіри населення до фінансових установ. За останні роки істотно змінилися соціально-економічні передумови для розвитку страхування в умовах ринкової економіки.

Ринкова економіка, маючи надзвичайно потужний потенціал розвитку, характеризується мінливістю, непередбачуваністю та ризиковістю [4, с.15].

За обсягами наданих послуг страховий ринок значно перевищує інші сектори небанківського ринку фінансових послуг, але при цьому усе ще уступає банківському.

Платежі населення за договорами страхування у структурі витрат протягом 2001-2008 років неухильно зростали і становили на початок фінансової кризи 0,89% (рис.1).

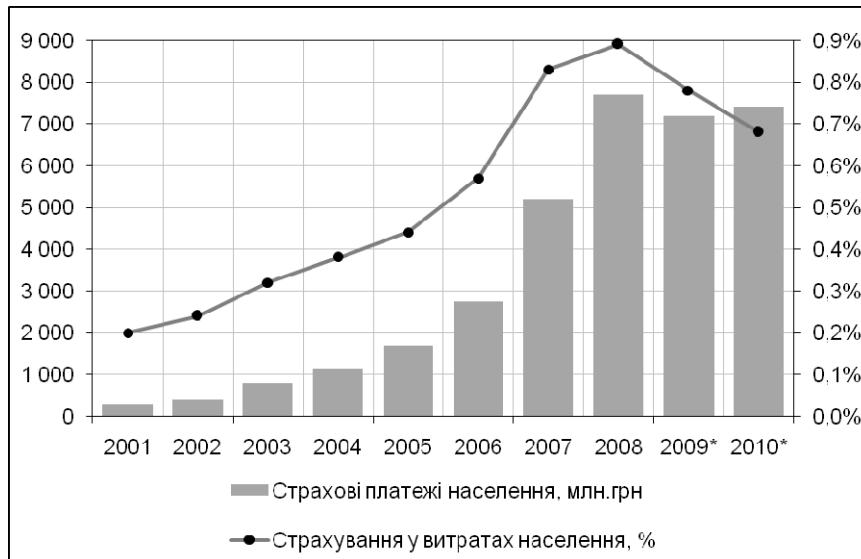

Рис. 1. Платежі на страхування у структурі витрат населення України, 2001-2010 роках

Динаміка основних параметрів розвитку вітчизняного страхування в умовах фінансової та економічної кризи свідчить про посилення негативних тенденцій.

Зниження рівня платоспроможності населення та довіри до фінансового сектору в цілому та страховиків зокрема привели до суттєвого зменшення попиту на страхові послуги. Зокрема, у 2009 році у порівнянні з минулим роком на 8% знизилась кількість укладених договорів страхування та на 24% – надходження страхових платежів; андерайтингова збитковість з автострахування та медичного страхування перевищила 100%; знизився рівень платоспроможності страховиків внаслідок "заморожування" оборотних коштів в проблемних банках; підвищилась вартість перестрахового захисту у міжнародних перестраховиків; погіршились умови інвестування активів страхових компаній.

Перед страховим ринком постає складне завдання щодо підвищення рівня капіталізації та фінансової на-

дійності страхових компаній, ліквідності їхніх активів, а також забезпечення антимонопольної політики.

За рівнем страхових платежів на душу населення серед країн Східної Європи за цим показником Україна суттєво відстає (рис.2). Наприклад, у 20 раз від Словенії, в 11 раз від Чеської Республіки та у 9 раз від Польщі.

З метою забезпечення національної фінансової безпеки України у зв'язку із вступом до СОТ (відбулась лібералізація ринку страхових послуг) та негативним впливом світової фінансової кризи необхідно забезпечити заходи щодо відновлення довіри населення до фінансового ринку та створити умови залучення коштів страхового ринку в економіку країни.

Створення Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України в 2003 році сприяло вдосконаленню державного регулювання за страховою діяльністю та формуванню адекватних основ розвитку вітчизняної страхової індустрії в сучасних умовах [1]. Однак

недостатнє технічне та ресурсне забезпечення цього державного органа, обмежені можливості використання інформаційних технологій істотно ускладнюють прове-

дення оперативного аналізу діяльності страховиків і страхових брокерів, а також оцінки ризиків страхової індустрії в цілому.

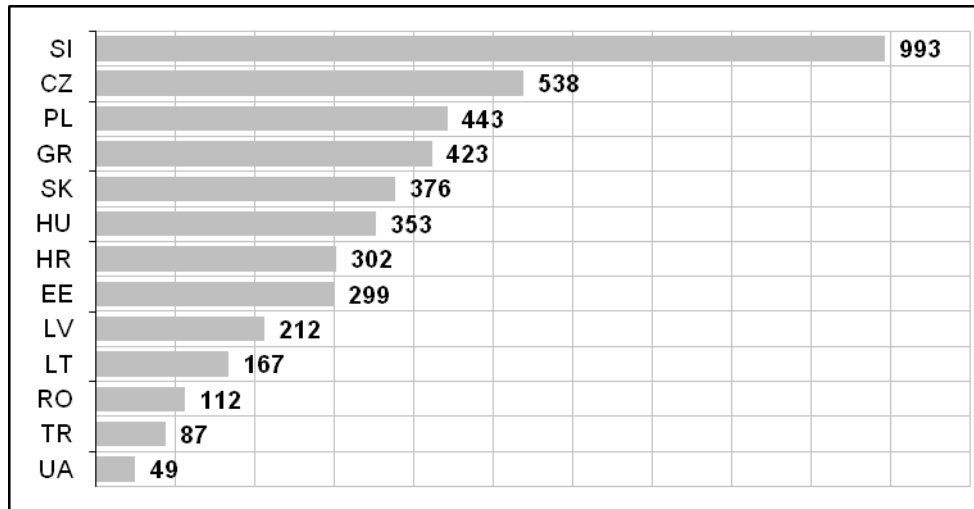

Рис. 2. Страхові платежі на душу населення в ряді країни Європи, євро (2008)

Враховуючи велику кількість страхових компаній (понад 470) об'єктивно неможливо для державного регулятора проводити обговорення та консультування з кожним окремим учасником ринку, оскільки це потребує великих затрат у часі. Консультування з окремими представниками ринку також не можуть забезпечити репрезентативність.

Вагомі функції у сфері страхування можуть покладатися на саморегульну організацію. Розроблені професійними учасниками саморегульної організації ринку страхових послуг правила та стандарти страхової діяльності повинні бути загальноновизнані – органами державної влади, суддями, споживачами, як досконалий та реальний інструмент регулювання. Порушення правил, принципів та стандартів саморегульної організації буде призводити до заходів впливу.

Таке визнання можливе тільки при наявності прямих норм в Законі України "Про страхування". Зокрема, створення Українського об'єднання страховиків дозволить:

- ✓ розширити можливість вибору ефективних форм регулювання ринку страхових послуг, зокрема, забезпечить інституціональну альтернативу державному регулюванню;

- ✓ створити можливість подолання негативних явищ на ринку без втручання органів державної влади на добровільній та нормативній основі.

- ✓ створити інфраструктуру, яка дозволить здійснювати обговорення та консультування з усіма учасниками ринку під час опрацювання регулюючих рішень.

Існують також і інші негативні фактори, що стримують розвиток страхової індустрії, такі, як: недосконалість захисту прав споживачів; незначна клієнтська база страховиків, а також зосередження їхньої діяльності переважно на фінансових ризиках юридичних осіб; нерозвиненість довгострокового страхування життя; відсутність обов'язкового медичного страхування; впровадження значної кількості обов'язкових видів страхування, що не відповідає існуючій практиці розвинених країн; недостатність надійних фінансових інструментів для інвестування; слабка кадрове забезпечення; низький рівень страхової культури населення. Недосконалим залишається також нормативно-правове регулювання діяльності страхових агентів, актуаріїв і аварійних комісарів.

Страховий сектор є невід'ємною частиною економіки й соціальної політики будь-якої держави. З одного боку, страхування є своєрідним барометром економіки, за пока-

зниками якого можна судити про її поточний стан, основні процеси й напрямки розвитку. З іншого боку, страхування є досить ефективним інструментом у руках держави щодо проведення економічної та соціальної політики.

На жаль, стан забезпеченості страховим захистом населення України свідчить про його незначний рівень. Зокрема, якщо в радянські часи в Україні страхуванням життя було охоплено понад 87% населення, в 2009 році – лише 6% (рис.3). І це при тому, що стаття 46 Конституції України визначає, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [2]. Наприклад, страхування від нещасних випадків – охоплено лише 7% населення.

Стаття 25 Конституції України гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами [2], але страховим захистом забезпечено лише 8% вітчизняних туристів, інша частина наших співгромадян самотужки вирішують проблеми під час знаходження за кордоном.

Конституції України (стаття 49) визначає, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування [2], проте ОМС в нашій країні так і не запроваджене, а ДМС охоплено лише 2% населення.

В Україні на досить низькому рівні знаходиться рівень забезпечення конституційних гарантій захисту інтересів громадян, пов'язаних із ризиками втрати майна. Зокрема, обсяг страхового захисту будівель приватного сектору становить 1%, страхування автомобілів – 12%.

Участь страховиків у відшкодуванні збитків від повені у літку 2008 року оцінюється у 40 млн. грн., це вдесятеро більше ніж у 2001 році. Проте у відносно розрахунку це становить лише 1,5% у структурі компенсації. Це пов'язано з тим, що в Україні ж, як і раніше, існує практика, коли громадяни, які завчасно уклали договори на страхування свого майна від стихійних явищ, одержавши від страхових компаній відшкодування, втрачають право одержувати компенсації з державного бюджету. Це приводить до нерівних умов, тобто спрацьовує помилкова теза: "Хто не страхується, той одержує допомогу від держави". У результаті цього інтерес населення до страхування майна від природних катастроф в умовах добровільності такого страхування розвивається не дуже активно.

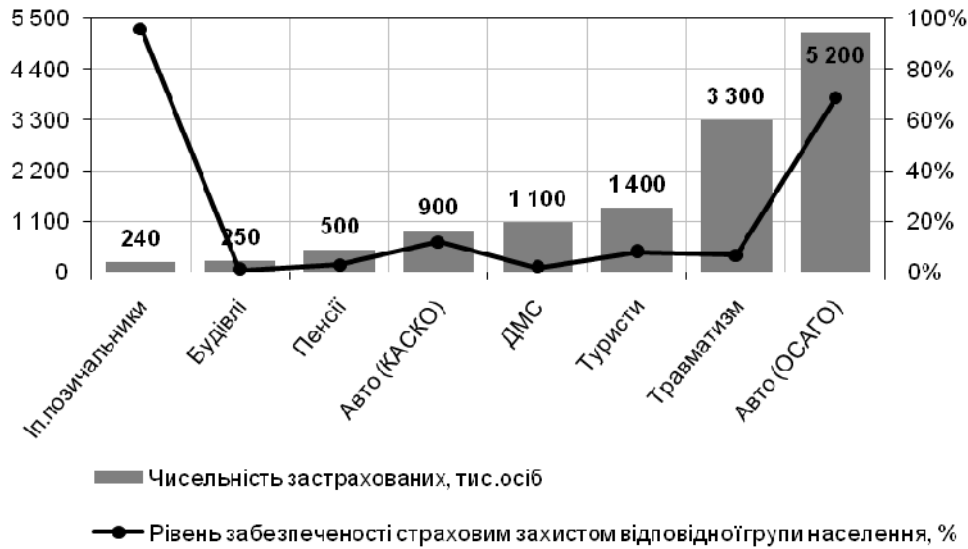

Рис.3. Забезпечення населення України страховим захистом

У світовій практиці страхування державних і приватних будинків від природних катастроф присутнє не завжди. Але навіть при наявності такого, воно не завжди є обов'язковим. Проте коли страхування носить обов'язковий характер, існує більша гарантія дотримання будівельних і експлуатаційних правил і норм. Для цього держава повинна визнати страховий ринок як надійного й ефективного помічника рішення соціально-економічних наслідків природних катастроф.

Страхування від повені, якщо не зробити його обов'язковим, принаймні, необхідно активно просувати за підтримки держави. У протилежному випадку підприємства та населення будуть продовжувати будівництво на

рівнинній місцевості, яка може бути затоплена, у надії на те, що їхній уряд або уряди інших країн світу будуть відчувати себе зобов'язаними надавати їм допомогу, таким чином, фактично страхуючи їхні необґрунтовані ризики, які вони не повинні приймати.

Недостатньо охоплене населення України обов'язковим страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів перед третіми особами (лише 69%, хоча в Росії та Білорусі цей показник становить 95%). При цьому ліміти відповідальності вітчизняних страховиків за відшкодування шкоди потерпілим внаслідок ДТП є найменшими в Східній Європі (табл.1).

Таблиця 1

Ліміти відповідальності за договорами обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів у країнах – членах міжнародної системи "Зелена картка"

Країна	Мінімальний ліміт відповідальності, €			
	шкода життю, здоров'ю		шкода майну	
	на особу	на страховий випадок	на особу	на страховий випадок
Болгарія	358 000	511 000		100 000
Боснія-Герцоговина		511 000		179 000
Білорусь	10 000	30 000	10 000	30 000
Чехія	1 275 000			1 275 000
Латвія	350 000	2 500 000		100 000
Молдова	22 000	44 000		31 500
Туреччина	48 000	240 000	4 800	9 600
Україна	7 300		3 700	18 500

Джерело: складено за даними Sigma.

Як показує динаміка останніх років, страхова індустрія України, у цілому, вийшла на певний рівень інвестиційної привабливості, але ще не стала реальним фактором стабільності національної економіки та за своїми інституційними та функціональними характеристиками не відповідає сучасним тенденціям, які визначають її істотне відставання в глобальному процесі формування світової фінансової системи.

Безпека страхової індустрії, будучи складовою частиною фінансової безпеки, одночасно інвестиційно-кредитного ринку та сфери недержавного пенсійного забезпечення, має потребу в значній увазі не тільки з боку держави та професійних об'єднань, але й суспільства в цілому.

В умовах глобалізації світової економіки першочергове завдання будь-якої держави – це забезпечення конкурентоспроможності країни та захист національних виробників товарів і послуг. Це завдання є засобом для

реалізації її головної мети – підвищення якості життя громадян. Нестаток довгострокових інвестицій в економіку України, у т.ч. за допомогою інструментів страхового ринку, істотно гальмує забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної економіки, а отже, якості життя наших громадян.

Сучасна реалізація господарського потенціалу України має особливу значимість для проведення довгострокової національної стратегії в нових економічних і фінансових умовах, що характеризуються множинністю ризиків: як ризиками природних і техногенних катастроф, так і властиві господарської й соціальної життя суспільства; ризиками політичної нестабільності, а також іншими ризиками, що не укладаються у відомі стандартні схеми. Страхування як досить ефективний інструмент державної політики дозволяє не тільки мінімізувати економічні втрати, але й у ряді випадків зберегти саму державність, економічний суверенітет держави.

У зв'язку з цим пропонується розробити першочергові заходи щодо забезпечення конституційних гарантій захисту інтересів громадян, пов'язаних із ризиками втрати майна, життя та здоров'я, запровадити механізм саморегулювання на страховому ринку через прийняття нової редакції Закону України "Про страхування". Для забезпечення системності відповідної роботи необхідно створити Експертну раду з питань страхування при

КМУ, а також розробити та ухвалити Концепцію та програму розвитку страхового ринку України до 2020 року.

1. Звіт про роботу Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України за 2008 рік // Держфінпослуг. – 2008. – 92 с. 2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 14. 3. Страховий бізнес: Словарь-справочник / Р.Т.Юлдашев, М.: "Анкіл", 2005 – с.803. 4. Страхування: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича – К.: Знання, 2008. – 1019 с.

Надійшла до редколегії 15.04.10

Р.В. Пікус, канд. екон. наук, доц.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

В статті проаналізовано загальні тенденції управління активами страховиків на міжнародних страхових ринках, проведено порівняльний аналіз з українською практикою.

In the article analyzes the overall trends of the insurer's assets in international insurance markets, the comparative analysis with the Ukrainian practice was done.

Страховий сектор є важливою ланкою в системі фінансового посередництва у всіх промислово розвинених країнах. У більшості розвинених країн світу страхові компанії за розміром сукупних активів знаходяться на другому місці після банківських інститутів. Виняток становлять лише США, де страхові компанії трохи поступаються взаємним фондам, що швидко розвивався протягом останніх 15 років (у 2009 р. активи страховиків склали 5,3 трлн. дол., взаємних фондів – 5,4 трлн. дол.). Проте, США мають в своєму розпорядженні найбільш великий за розміром активів страховим сектором серед провідних країн, темпи зростання якого в 1990-2009 рр. були одними з найвищих в світі. На другому місці по рівню розвитку страхового сектора із значним відставанням від США знаходиться Японія, на третьому – Великобританія. У п'ятірку провідних країн входять також Франція і Німеччина з приблизно однаковими показниками розміру активів національних страховиків (відповідно 1039 млрд. і 1009 млрд. євро в 2009 р.).

Якщо, в Україні, рівень проникнення ринку страхування у ВВП сягає приблизно 1,5%, в той час як в інших країнах даний показник перевищує рівень в 6%, поряд з тим спостерігається також й відставання інших країн – лише 0,7-1,2% ВВП.

Найбільш високе співвідношення активів страхового сектора до ВВП у Великобританії (96,5%), що, як і у випадку з банками цієї країни, в основному пояснюється активною діяльністю іноземних страховиків на англійському, і, перш за все, Лондонському, страховому ринку – найбільшому в Європі.

В даний час у Великобританії діють близько 170 компаній, контрольованих зарубіжним капіталом, деякі з яких, зокрема Zurich Financial Services, AXA, Allianz Cornhill, за даними Асоціації британських страховиків, входять в десятку провідних страхових груп цієї країни за об'ємом страхових премій¹. Разом з тим, темпи зростання активів британських страхових компаній останнім часом помітно впали, а в період 1999-2009 рр. вони на-

віть дещо скоротилися – з 1075 млрд. до 1062 млрд. ф.ст.2, що багато в чому пояснюється жорсткішою, ніж, наприклад, в країнах континентальної Європи, конкуренцією з боку інвестиційних і приватних пенсійних фондів за заощадження населення. Найшвидше росли в 1993-2006 рр. страхові компанії Франції, що дозволило даній країні вийти на 4-е місце в світі, трохи обігнавши Німеччину. В цілому ж у всіх провідних країнах світу страховий сектор в 1990-2009 рр. розвивався вельми успішно, випереджаючи, як правило, по темпах зростання банки.

Вказані п'ять країн упевнено лідирують і по об'ємах зібраних страхових премій. Тільки на США в 2009 р. доводилося біля однієї третини світового об'єму страхових зборів, а в сумі 5 країн забезпечували 70% цих зборів.

При цьому серйозних змін в розподілі долей країн в об'ємі світових страхових премій за останніх 5 років практично не відбулося, за винятком зниження частки Японії з 20,53% в 2005 р. до 15,18% в 2009 р., що пов'язане з відносно низькими темпами зростання страхового сектора цієї країни, відміченими на прикладі динаміки активів сектора.

В Європейському Союзі об'єми зібраних страхових премій досягли в середньому 7,7% ВВП. Цей показник продовжує зростати (табл.1).

У всіх розвинених країнах законодавчо закріплено розділення страхування життя і інших видів страхування, тобто одна компанія не може надавати ці два види послуг одночасно. Тим самим, крупні страховики, охочі займатися різними видами страхування, вимушені створювати під кожен бізнес самостійні підприємства. Компанії страхування життя при цьому істотно перевершують за розміром і темпами зростання активів інші страхові підприємства (в основному це компанії страхування майна і відповідальності – property-casualty insurance). Найбільш помітний цей розрив в Японії і Франції, де співвідношення активів цих компаній в 2009 р. складало відповідно 7,4% і 7,9%.

Таблиця 1

Частка страхових премій у ВВП (%)

Країна	Рік			
	2007	2008	2008	2009
Німеччина	6,4	6,5	10,2	7,5
Франція	8,3	6,4	11,1	11,2
Великобританія	11,3	11,4	12,1	12,8
Всього по країнах ЄС	6,9	9,0	16,3	12,4
США	12,7	7,9	7,2	14,1

домінування сегменту страхування життя визначається тим, що значна частина що реалізуються ними страхових продуктів носить накопичувальний характер,

виступаючи, по суті, аналогами банківських депозитів. Крім того, збільшення останніми роками об'ємів продажів ануїтетів і пенсійних продуктів також сприяє більш